

УДК 371.134 : 81'243

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-191-194

Чейпеш Іванна Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ІНТЕГРАЦІЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ІНШОМОВНІЙ ОСВІТІ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

В статті поданий аналіз компетентнісних структур професійної підготовки, розроблених українськими й зарубіжними вченими, виокремлено ряд компетентностей, актуальних для ініомовної освіти сучасних фахівців. Розглянуто еволюцію поняття «компетентність» відносно вивчення іноземної мови: від граматичної, за М. Хомським, до комунікативної і міжкультурної – в сучасній дидактиці. На основі проєкції на сферу професійної діяльності визначено практичне спрямування окремих компетентностей, зокрема тих, які забезпечують засвоєння іноземної мови як доступного засобу спілкування й збагачення досвіду фахової підготовки. Обґрунтоване їх значення для формування ініомовної комунікативної культури, що є критерієм готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. На основі аналізу наукових джерел й апробації автором статті компетентнісного підходу у викладанні іноземної мови за фаховим спрямуванням сформульовано висновок про кореляцію компетентностей і вимог освітньої програми з ініомовної освіти в змісті професійної підготовки сучасних фахівців.

Ключові слова: ініомовна освіта, професійна підготовка, компетентнісні структури, граматична компетентність, комунікативна компетентність, міжкультурна компетентність, компетенція.

Постановка проблеми. З-поміж глобальних стратегій розвитку освіти ХХІ ст. міжнародна комісія ЮНЕСКО визначила здатність освітніх закладів навчати людей жити разом, допомагати їм трансформувати взаємозалежність держав і етносів у свідому солідарність. Іншими словами, світ постав перед нагальною соціально й особистісно значущою потребою міжмовного й міжкультурного діалогу. Це зумовлює зміну моделі ініомовної освіти загалом і статусу навчальної дисципліни «Іноземна мова» зокрема. Провідною метою вивчення іноземної мови в контексті сучасних вимог до професійної підготовки майбутніх фахівців стає ініомовна компетентність особистості, а бажаним результатом – використання іноземної мови як доступного засобу спілкування, здатність до міжкультурного діалогу в професійній діяльності. Одним з важливих напрямів реалізації зазначеної дидактичної мети вважаємо компетентнісний аспект ініомовної освіти.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Українські вчені називають концепцію компетентності провідною ідеєю

сучасної національної системи освіти, а очікуваним результатом – компетентну особистість, котра не просто володіє знаннями й практичними навичками, а вміє адекватно діяти в складних ситуаціях, відповідальна й самодостатня в прийнятті рішень (Н. Вінник, А. Семенова, І. Татаренко, О. Федорченко). Наукові пошуки в означеній проблемі різнобічні, що підтверджує педагогічний тезаурус, який продовжує поповнюватися новими термінами, наприклад: еталонні моделі компетентності (Л. Безгласна), комплекс професійних компетентностей (А. Василюк), життєва компетентність (І. Єрмаков, Д. Пузіков). Їх аналіз дозволяє стверджувати, що компетентність вважається вагомим критерієм професійної підготовки фахівців. Ця думка простежується в дослідженнях В. Болотова, Г. Корнетова, Н. Нічкало, О. Пометун, А. Семенової, О. Шелтена, які спрямовані на переосмислення традиційних стандартів професійної освіти з позицій компетентнісної моделі фахівця. У них, зокрема, розкриті змістові аспекти й технології формування в педагогічному процесі

середньої загальноосвітньої і вищої школи ключових компетентностей і відповідних їм компетенцій.

Теоретичну основу для розкриття предмета нашого дослідження складають праці І. Зимньої, І. Плужник, Д. Равена, М. Хомського, О. Хуторського та інших, оскільки в них конкретизуються компетентності, актуальні в іншомовній освіті сучасних фахівців.

Мета статті: розкрити суть і практичну спрямованість компетентностей, актуальних для іншомовної освіти сучасних фахівців.

Результати дослідження. Появу термінів «компетентність» та «компетенція» в понятійному апараті цілого ряду гуманітарних наук пов'язують з іменем відомого вченого-лінгвіста М. Хомського, який вперше увів їх до наукового обігу в контексті теорії навчання іноземних мов і трансформаційної граматики. В його лінгводидактичній концепції вивчення мов зустрічаємо такі поняття: «граматична компетентність» (linguistic competence), «мовна здатність», «мовне застосування», «мовна активність» (linguistic performance).

Відтак термін «граматична компетентність» був змінений на «комунікативну компетентність», тому що, на думку авторів нової термінології (Р. Валес, Р. Кембел), не враховував позамовний контекст висловлювання та його соціокультурну значущість. А ці ознаки в іншомовній освіті дослідники вважають більш важливими, аніж граматичну правильність висловлювань, на яку робив акцент вчений: «Для будь-якої комунікації важливі умови, або ж позамовний контекст (der außersprachliche Kontext). В комунікації між людьми безпосередній зміст сказаного не надто важливий, головне – вступити в контакт, вплинути на учасників комунікації, тобто здійснити мовну дію (Sprachliches Handeln)» [4, с.28].

Остання теза вказує на зміщення дидактичної мети іншомовної освіти сучасних фахівців. В умовах інтенсивних міжнародних контактів і відкритого комунікативного простору дидактична мета не обмежується навчанням іноземної мови як знакової системи і досягненням рівня грамотності, а полягає у формуванні іншомовної комунікативної культури з урахуванням соціальних умов взаємодії. Дидактична мета – спілкування іноземними мовами – як практичний результат шкільного курсу з іноземної мови закладена в концепції «Нова українська школа»: «Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування» [6, с.13].

Виходячи з вищезазначеного, можемо констатувати: іншомовна освіта передбачає формування комунікативної компетентності як особистісно-професійної якості, що є показником ефективності діяльності в обраній сфері. У свою чергу ефективність іншомовної освіти сучасних фахівців, на нашу думку, визначається не досягненням граматичних норм, а володінням іноземною мовою як засобом міжкультурної комунікації.

Під кінець минулого століття категоріями «компетентність» і «компетенція» послуговуються в професійній освіті, менеджменті, навчанні спілкування тощо. З'являються дослідження І. Зимньої, Д. Равена та ін., у яких спостерігаємо нові підходи до тлумачення поняття «компетентність». За Д.Равеном, компетентність – багаторівневе поняття, структура якого поєднує значну кількість складових компонентів, що можуть відноситися до різних сфер особистості, наприклад когнітивної, емоційно-вольової тощо, а тому компетентності – це умотивовані можливості, які визначають ефективність поведінки людини [7].

На сучасному етапі компетентнісний підхід в освіті стає провідним, а компетентність – предметом всебічного аналізу та узагальнення (О. Маркова, Р. Мільруд, О. Пометун, А. Семенова). За О. Хуторським, до прикладу, компетентність – це володіння людиною відповідними компетенціями, у свою чергу компетенція – сукупність взаємопов'язаних якостей особистості: знань, умінь, навичок та способів діяльності. Вчений вибудував трирівневу

ієрархію компетентностей: ключові (стосуються всіх без винятку навчальних дисциплін), загальнопредметні (пов'язані з певним циклом навчальних дисциплін чи освітніх галузей (гуманітарних, природничих, технічних) та предметні (для конкретної навчальної дисципліни) [8].

Дещо по-іншому виглядає така ж трирівнева структура компетентностей І.Зимньої, вибудована дослідницею на основі узагальнення ряду праць провідних вчених з даної проблеми: особистісні, що стосуються базових якостей людини як суб'єкта життєдіяльності; комунікативні, які відображають здатність взаємодіяти з оточенням; діяльнісні, що стосуються всіх видів та форм діяльності людини [3]. На основі поданих компетентнісних структур можемо констатувати: компетентність – інтегрований результат освіти, який дозволяє розв'язувати не тільки вузькофахові завдання, а цілий спектр життєво значущих та професійних проблем.

Розгляд іншомовної освіти в контексті фахової підготовки спонукає до аналізу поняття «професійна компетентність», що визначається дослідниками як структурований набір знань, умінь, навичок, здібностей і ставлень, які дають змогу майбутньому фахівцю комплексно вирішувати проблеми з певного напрямку професійної діяльності [5]. Вважаємо, що професійна компетентність не повинна обмежувати людину ствердженням власного «Я» винятково в обраній сфері діяльності, а бути спрямованою на розкриття внутрішнього потенціалу до самореалізації, який за певних умов може бути використаний в пошуку себе як суб'єкта нової діяльності. Особливо загострюється дана проблема в умовах високої конкурентності на ринку праці, його динамічності, нівелюванні чи самоліквідації окремих спеціальностей і водночас нагальної потреби у фахівцях нових сфер життєдіяльності. В цьому сенсі важлива роль, на нашу думку, відводиться саме іншомовній освіті. Як приклад, з каталогу ключових компетентностей німецького вченого А. Шелтена називаємо ті, що дотичні до предмета нашого дослідження: знання іноземних мов, культура мови, готовність ефективно взаємодіяти в майбутній професійній сфері [9].

Однак кожна професія має свою специфіку і потребує відповідного набору якостей. Саме тому ключові компетентності передбачають розвиток ряду ключових компетенцій, суть яких узгоджується та уточнюється в контексті професійного навчання. Наводимо тлумачення п'яти з них, які, на нашу думку, мають безпосереднє відношення до іншомовної освіти і яким надається особливого значення в європейській професійній освіті:

1. Соціальна компетенція – здатність брати на себе відповідальність, спільно виробляти рішення, реалізовувати їх, толерантність у ставленні до різних етнокультур і релігій, уміння поєднувати особистісні потреби з потребами суспільства.
2. Комунікативна компетенція – передбачає володіння механізмами усного й письмового спілкування різними мовами, в тому числі й мовою комп'ютерного програмування, включаючи спілкування через мережу Internet.
3. Соціально-інформаційна компетенція – передбачає володіння інформаційними технологіями і критичне ставлення до соціальної інформації, поширеної засобами масової інформації.
4. Когнітивна компетенція – готовність до постійного підвищення освітнього рівня, потреба в актуалізації й реалізації особистісного потенціалу, здатність до саморозвитку.
5. Спеціальна компетенція – готовність до самостійного виконання професійної діяльності, адекватного оцінювання й коригування її результатів [2, с.155].

Порівняльний аналіз змісту наведених визначень дає підстави стверджувати, що ключові компетентності й компетенції, як правило, асоціюються з поняттями «здатність», «готовність». Відмінність полягає в тому, що ключові компетентності забезпечують загальну готовність фахівця до виконання професійної діяльності, наприклад світоглядні. Натомість ключові компетенції – це знання в дії, в конкретній професійній ситуації. Ці знання не є особистісними характеристиками суб'єктів діяльності, у

чому й полягає їх принципова відмінність від ключових компетентностей.

Окрім зазначених, в іншомовній освіті сучасних фахівців слід брати до уваги ще ряд компетентностей, на яких акцентують увагу вітчизняні вчені. Актуальною вважаємо термінологію А. Василюка, який формулює поняття «цивілізаційна компетентність», суть якого відображає комплекс якостей, знань, умінь і навичок, адекватних до умов і вимог ХХІ ст. і необхідних для сучасного випускника вищого закладу освіти. На його думку, формування цивілізаційної компетентності забезпечується засвоєнням у навчальному процесі комплексу з восьми культур: ринкової, правової, демократичної, культури діалогу, організаційної, технологічної, екологічної та культури повсякденного життя [1, с.21].

З поданої компетентнісної структури проаналізуємо ту складову, яка дотична до теми нашого дослідження. Отож у поданій класифікації культур, як бачимо, комунікативна чи іншомовна компетентності відсутні, натомість вжито більш широке поняття – «культура діалогу», – яке вказує на готовність сучасного фахівця до комунікації в багатомовному й полікультурному інформаційному просторі як життєву та професійну необхідність. У даному випадку під культурою діалогу слід розуміти толерантність, неупередженість, знання етнічних стереотипів взаємсприйняття носіїв нерідної мови й культури, сприймання різних форм плюралізму, умінь уникати міжкультурних конфліктів або ж здатність конструктивно їх розв'язувати. Формування зазначених якостей для забезпечення людини від так званого «культурного шоку» – одне із завдань міжкультурної дидактики. На основі уточнення взаємозв'язку між комунікативною компетентністю та багатьма аспектами національних культур у міжкультурній дидактиці вживається поняття «культурна компетенція», яке відображає зумовленість комунікації національною культурою і якому протиставляється «інтеркультурна (міжкультурна) компетенція», що означає здатність спілкуватися в міжкультурному контексті, адекватно себе поводити в ситуаціях зіткнення з

представниками інших культур» [10, с. 264]. Інтеркультурна компетенція розглядається як частина іншомовної комунікативної компетентності і визначається відповідністю комунікативної та мовної поведінки в ситуаціях зіткнення з діями, позиціями та очікуваннями представників інших культур. Визначальними характеристиками інтеркультурної компетенції називають здатність встановлювати й зберігати позитивні стосунки з представниками чужих культур, уміння ефективно спілкуватися з ними при найменшій втраті і викривленні інформації і, як результат, досягати бажаного рівня згоди та співпраці.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, компетентність в іншомовній освіті фахівців – категорія поліфункціональна, має кількарівневу структуру (фахові знання й уміння, ціннісні орієнтації, ставлення до професійної діяльності (мотивація) і здатність її удосконалювати, результативність праці тощо), характеризує людину як суб'єкта певного виду діяльності й забезпечує досягнення успіху. На основі порівняльного аналізу різних точок зору на предмет нашого дослідження можемо стверджувати: компетентності в іншомовній освіті – не самоціль, а дієвий шлях саморозвитку й самовдосконалення в професійній діяльності. Зокрема, в іншомовній освіті фахівців актуалізуються такі компетентності: комунікативна, культурна, міжкультурна, які інтегрують такі субкультури: ринкову, правову, демократичну, культуру діалогу, організаційну, технологічну, екологічну та культуру повсякденного життя. Зазначені компетентності, як підтверджує власний досвід викладання іноземної мови за фаховим спрямуванням, співвідносяться як з кваліфікаційними вимогами до професійної підготовки, так і з державними стандартами сучасної іншомовної освіти фахівців. Остання, на нашу думку, виступає важливим критерієм конкурентоздатності фахівців, а тому формування компетентностей повинно спрямовуватися на забезпечення очікуваного прикінцевого результату професійної підготовки у вищій школі – самодостатній спеціаліст, спроможний до жорсткої конкуренції на міжнародному ринку праці.

Список використаних джерел

1. Василюк А. Польська професійна педагогіка про компетентність учителів // Шлях освіти / А.Василюк. – 1998. – №4. – С.20 – 23.
2. Вінник Н. Проблематика концепцій ключових кваліфікацій і компетентностей у професійній освіті / Н.Вінник // Соціальна психологія. – 2008. – № 1 (27). – С.149 – 157.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования / И.А.Зимняя / [Электронный ресурс] // Интернет-журнал «Эйдос». 2006. 5 мая.–Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>
4. Малий Дуден. Німецька граматики. Видання третє, перероблене / Рудольф та Урсула Гоберги. Бібліографічний інститут & Ф.А. Брокгауз / Пер. з нім та упор. Володимира Оленича. – Ужгород: Мистецька лінія, 2006. – 440 с.
5. Пометун І.О. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів / І.О.Пометун. – К.: Презентація на нараді Центру тестових технологій, 2004. – 10 с.
6. Проект «нова школа». Простір освітніх можливостей / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: novashkola@mon.gov.ua
7. Равен Дж. Компетентність в сучасному обществі. Выявление, развитие и реализация Дж.Равен. – М.: Кошпо-Центр, 2002. – 142 с.
8. Хуторский А.В. Ключевые компетенции как компонент личности ориентированной парадигмы образования / А.В.Хуторский // Народное образование. – 2005. – № 2. – С. 22 – 28.
9. Шелтен А. Введение в профессиональную педагогику: учебное пособие для вузов / А.Шелтен / Научный редактор Г.М. Романцев.– Екатеринбург: Изд-во Уральского государственного профессионально-педагогического университета, 1996. – 288 с.
10. Kim Y. Intercultural Communication Competence: A Systems-Theoretic View // Ting-Toomey S., Korzenny F. (eds.) Cross-cultural Interpersonal Communication. Newbury Park: Sage, 1991. PP. 259 – 275.

References

1. Vasylyuk, A., 1998. Pol's'ka profesiyna pedahohika pro kompetentnist' uchyteliv [Polish professional pedagogy about teacher competence]. Education path, 4, pp. 20 – 23.
2. Vinnyk, N., 2008. Problematyka kontseptsiy klyuchovykh kvalifikatsiy i kompetentsiy u profesiyinyi osviti [Problems of concepts of key qualifications and competences in vocational education]. Social Psychology, 1 (27), pp. 149 – 157.
3. Zymnyaya, Y.A., 2006. Klyuchevye kompetentsyy – novaya paradyhma rezul'tata sovremennoho obrazovanyya [Key competencies - a new paradigm of the result of modern education]. [online] Internet magazine "Eidos". Available at: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
4. Rudolf' ta Ursula Hoberhy. 2006. Malyy Duden. Nimets'ka hramatyka [Malyi Duden. German grammar]. Translation from German and upor. V. Olenich 3rd Ed. Uzhgorod: Art line.
5. Pometun, I.O. 2004. Kompetentnisnyy pidkhid do otsinyuvannya rivniv dosyahnenn' uchniv [Competency Approach to Student Achievement Level Assessment]. Kyiv: Presentation at the meeting of the Center for Testing Technologies.
6. Proekt «nova shkola». Prostir osvitnikh mozhlyvostey [Project "new school". Educational Opportunity Space]. [online] Available at: novashkola@mon.gov.ua.

7. Raven, Dzh. 2002. Kompetentnost' v sovremennom obshchestve. Vyyavlenye, razvuyte y realizatsyya [Competence in modern society. Identification, development and implementation]. Moscow: Koshto-Center.
8. Khutorsky, A.V., 2005. Klyuchevye kompetensyy kak komponent lichnostno oryentirovannoy paradyhmy obrazovaniya [Key competencies as a component of the personality-oriented education paradigm]. Public education, 2, pp. 22 – 28.
9. Shelten, A.; Romantsev, H.M. ed., 1996. Vvedeniye v professyonal'nyu pedahohyku [Introduction to professional pedagogy]. Yekaterinburg: Publishing House of the Ural State Vocational Pedagogical University.
10. Kim, Y., 1991. Intercultural Communication Competence: A Systems-Theoretic View. In: S. Ting-Toomey and F. Korzeny, eds. Cross-cultural Interpersonal Communication. Newbury Park: Sage. pp. 259 – 275.

В статье проанализированы компетентностные структуры профессиональной подготовки, разработанные украинскими и зарубежными учеными, выделен ряд компетентностей, актуальных для иноязычного образования современных специалистов. Рассмотрено эволюцию понятия «компетентность» относительно изучения иностранного языка: от грамматической, по Н.Хомскому, до коммуникативной и межкультурной – в современной дидактике. На основании проекции на сферу профессиональной деятельности определена практическая направленность отдельных компетентностей, обеспечивающих усвоение иностранного языка как доступного средства общения и обогащения опыта профессиональной подготовки. Обосновано их значение для формирования иноязычной коммуникативной культуры как критерия готовности будущих специалистов к профессиональной деятельности. На основании анализа научных источников и апробации автором статьи компетентностного подхода в преподавании иностранного языка за профессиональным направлением сформулированы выводы о корреляции компетентностей и требований образовательной программы по иноязычному образованию в контексте профессиональной подготовки современных специалистов.

Ключевые слова: иноязычное образование, профессиональная подготовка, компетентностные структуры, грамматическая компетентность, коммуникативная компетентность, межкультурная компетентность, компетенция.

The purpose of the research is to reveal the essence and practical orientation of the competences relevant for the foreign language education of modern specialists. The theoretical significance of scientific research is determined by the hypothesis: the integration of competences in the process of studying a foreign language increases the level of foreign communication culture. The practical significance of the research results is to test and confirm the hypothesis in its own experience of teaching a foreign language to students of non-philological specialties. In the process of preparation of the article, theoretical methods (analysis, comparison, classification) and empirical methods (observation, rating method, test control, questionnaires) were used. The article analyzes competent structural professional training, developed by Ukrainian and foreign educational institutions, as well as a number of competences relevant to foreign language education of modern specialists. The evolution of the concept of "competence" is considered in relation to the study of a foreign language: from grammatical, according to M. Khomsky, to communicative and intercultural - in modern didactics. On the basis of the projects of the sphere of professional activity, the practical direction of the individual competencies is determined, which ensure the attraction of a foreign language as an accessible means of communication and the gathering of experience of professional training. Their significance for the formation of a foreign language communicative culture, which is a criterion for future specialists' readiness for professional activity, is discussed. On the basis of analysis of scientific sources and the author's verification of the competency approach in teaching in a foreign language according to the professional orientation, a conclusion is made about the correlation of competences and requirements of educational programs in foreign languages in the variables of professional training of modern specialists.

Key words: foreign language education, professional training, competence, grammatical competence, communicative competence, intercultural competence, competence.